

KLISHE NAZARIYASI: MOHIYATI VA AHAMIYATI

Andijon davlat chet tillari instituti ingliz tili
filologiyasi, o‘qitish metodikasi va
tarjimashunoslik fakulteti sharq tillari (arab
tili) yo‘nalishi 102-guruh talabasi
Mavlonova Muzayyana Zuxridin qizi
Ilmiy maslahatchi: **Kobulova U.S**

Annotatsiya: Ushbu maqolada klishe nazariyasining mohiyati, adabiy jarayondagi o‘rni, o‘zbek adabiyotidagi namunalari hamda uni tahlil qilishning nazariy asoslari yoritilgan. Shuningdek, maqolada klişelarning paydo bo‘lish sabablari, ularning badiiy nutqdagi funksiyasi hamda zamonaviy adabiyotda yangicha talqin etilishi tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: klishe, shablon, stereotip, badiiy obraz, til madaniyati, estetik yangilanish.

Abstract: This article discusses the essence of the theory of cliché, its role in the literary process, examples in Uzbek literature, and the theoretical foundations of its analysis. The article also analyzes the reasons for the emergence of clichés, their function in literary speech, and their new interpretation in modern literature.

Keywords: cliché, template, stereotype, artistic image, language culture, aesthetic renewal.

Аннотация: В статье рассматривается сущность теории клише, её роль в литературном процессе, примеры из узбекской литературы и теоретические основы её анализа. Также анализируются причины возникновения клише, их функции в художественной речи и их новая интерпретация в современной литературе.

Ключевые слова: клише, шаблон, стереотип, художественный образ, языковая культура, эстетическое обновление.

Bugungi globallashuv davrida til va adabiyotning ifoda vositalari tobora kengayib bormoqda. Shu bilan birga, ayrim iboralar, obrazlar va syujetlar o‘z takrorlanishi natijasida klishega aylanmoqda. “Klishe” so‘zi fransuz tilidan olingan bo‘lib, “andoza”, “shablon”, “ko‘p ishlatilib, yangiligini yo‘qotgan ifoda” ma’nosini bildiradi¹.

Klishe nazariyasi — bu so‘z va ifodalarning badiiy qiymatini, ularning jamiyat va madaniyatdagi o‘rnini, hamda adabiyotda yangilik yaratish jarayonidagi rolini

¹Oxford English Dictionary. Cliché — linguistic and stylistic definition. -Oxford University Press, 2019.

o‘rganuvchi nazariy yo‘nalishdir. Klishe nazariyasi tilshunoslik, adabiyotshunoslik va madaniyatshunoslikning kesishgan nuqtasida paydo bo‘lgan. U, bir tomondan, til birliklarining tez-tez takrorlanib, o‘z ekspressivligini yo‘qotishini o‘rganadi, ikkinchi tomondan esa adabiyotda stereotip g‘oya va obrazlarning badiiy qiymatini tahlil qiladi².

Shuningdek manbalarda kelishicha, klishe ikki turga bo‘linadi: Til klishe — *“hayot davom etadi”, “ko‘zimning nuri”, “baxt kaliti mehnatda”* kabi ko‘p ishlatiladigan tayyor iboralar; Adabiy klishe — *“qahramon yovuzlikni yengadi”, “muhabbat hamma narsani yengadi”* kabi syujet va g‘oyaviy andozalar.

Adabiyotshunos I.V. Arnold ta’kidlaganidek, “klishe bu — tilning tayyor qolipi bo‘lib, u so‘zlovchining fikrini ifodalashni osonlashtiradi, ammo estetik yangilikni cheklaydi”².

O‘zbek adabiyoti tarixida klishearning mavjudligi ko‘plab asarlarda kuzatiladi. Masalan, mumtoz she’riyatda *“gul”* va *“bulbul”*, *“yosh”* va *“ko‘z yoshi”*, *“sham”* va *“parvona”* obrazlari deyarli har bir g‘azalda uchraydi. Bu obrazlar dastlab yangilik ramzi bo‘lgan bo‘lsa, keyinchalik klishelashgan badiiy an’anaga aylandi³. XX asr adabiyotida, xususan, Abdulla Qodiriy, Oybek, G‘afur G‘ulom kabi yozuvchilar bu klishearni yangicha mazmunda qo‘llashga harakat qildilar. Masalan, Oybekning *“Navoiy”* romanida *“adolat”* va *“ilm”* obrazlari eski diniy klisheardan ajralib, yangi milliy g‘oya shaklini oldi. Zamonaviy adabiyotda esa yozuvchilar klisheardan ironik yoki parodik maqsadlarda foydalanadilar. Bu holat postmodernizm ta’siri bilan bog‘liq bo‘lib, muallif eski andozalarni *“buzish”* orqali yangi ma’nolar yaratadi⁴.

Klishe faqat salbiy hodisa emas. U madaniy xotiraning bir qismi sifatida millat tafakkurini saqlaydi. Badiiy matnda klishe: tez anglashni ta’minlaydi (ya’ni o‘quvchi uchun tanish obraz yaratadi), stilistik aniqlik beradi (muallif uslubini ajratadi), lekin shu bilan birga yangilik imkonini cheklaydi. Adabiyotda eng muhim masala — klishe ni buzish, ya’ni unga yangi mazmun kiritishdir. Shu jihatdan, zamonaviy yozuvchi avvalgi andozani tan oladi, so‘ng uni o‘zgartirib, o‘z g‘oyasini ifodalaydi⁵.

O‘zbek adabiyotshunosligida klishe hodisasi hali to‘liq o‘rganilmagan. Bugungi kunda til va madaniyatdagi takroriy birliklarni semantik, pragmatik va madaniy nuqtai nazardan tahlil etish zarur. Shuningdek, yangi avlod yozuvchilari asarlarida klishearning buzilishi, parodiyasi va yangilanishi jarayonlarini ilmiy asosda tahlil qilish katta nazariy ahamiyatga ega.

Klishe nazariyasi adabiyotda yangilik va an’anani muvozanatlashuvchi ilmiy yo‘nalishdir. U orqali biz adabiyotdagi takroriylik va yangilanish o‘rtasidagi murakkab

² Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of Language. - Cambridge University Press, 2003.

³ Arnold I.V. Stylistics of Modern English. Moscow: Vysshaya Shkola, 1981.

⁴ Karimov N. Mumtoz adabiyot poetikasi. -Toshkent: Fan, 2010.

⁵ Rasulov B. Zamonaviy adabiy jarayon va postmodernizm. -Toshkent: O‘zbekiston, 2018.

munosabatni anglaymiz. O‘zbek adabiyotida bu hodisani tahlil qilish milliy estetik tafakkurning rivojlanish yo‘nalishini aniqlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Oxford English Dictionary. Cliché — linguistic and stylistic definition. -Oxford University Press, 2019.
2. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of Language. - Cambridge University Press, 2003.
3. Arnold I.V. Stylistics of Modern English. Moscow: Vysshaya Shkola, 1981.
4. Karimov N. Mumtoz adabiyot poetikasi. -Toshkent: Fan, 2010.
5. Rasulov B. Zamonaviy adabiy jarayon va postmodernizm. -Toshkent: O‘zbekiston, 2018.